

pokrajina, Dalmacije-Hrvatske i Dalmacije-Duklje (260), jer se ona osniva na skrajnje pojednostavljenoj interpretaciji izvora.

Svoje izlaganje (265) o posljednjem duksu Rogeriju »Sclavone« pisac je proširio. Rogerije se g. 1161. pobunio na Siciliji protiv normanskog kralja Vilima I s četom Lombardana i utvrdio u gradu Paternò. Kad kralj nije mogao primorati grad na predaju, obećao je Rogeriju da će ga prebaciti preko mora što je i učinjeno. Rogerije je tada prešao u službu bizantskog dvora. Taj njegov životni put tumači odakle izraz »ligius« koji je normanskog porijekla a znači vazal, što pisac potvrđuje novim primjerima (266). U ovoj knjizi ne inzistira on više na tome da je Rogerije bio Hrvat, pa prema tome ni hrvatski feudalac. On je kao carev vazal prihvatio funkciju duksa.

Nakon g. 1167. teritorij sjeverno od Krke ostao je izvan bizantskog dominija i Zadar nije više bio metropola teme, tako da se novi dukat sastoji od Trogira i Splita, možda i Salone (ako je još bila grad), i sigurno Kotora. U prvom deceniju XI st. formirala se nova tema Dubrovnik. Dokle su se teme prostirale u unutrašnjosti, ne može se utvrditi, svakako ne dalje od obale, do Klisa i Neretvanske kneževine. Vlast se u gradovima mijenjala između Bizanta i Venecije, jer ugarsko-hrvatski vladari nisu bili dovoljno jaki da im se suprotstave.

Ovoj knjizi Ferluga nije stavio zaključak. Mnoga pitanja ostala su i dalje otvorena. Svojim je ispravicima i dopunama ranije tvrdnje osnažio, ali je ostao vjerran bizantskom gledanju na razvoj dalmatinskih gradova. Ne umanjujući taj utjecaj, koji je Ferluga obradio zamjerno iscrpno, ipak se ne možemo oteti dojmu da je on bio površinski i jak samo u središtu teme. To je pod utjecajem i Crkve, omogućilo orijentaciju gradova prema Zapadu u njihovu unutarnjem razvoju.

Ante-Josip Soldo

VJEKO VRČIĆ, NERETVANSKE ŽUPE, Metković 1974, str. 248.

U rujnu 1974. u Metkoviću je iz tiska izišla knjiga Vjeko Vrčića »Neretvanske župe« (str. 248, 1 karta, 24 slike, 2 crteža i dvije pjesme A. Kačića-Miošića: »Pjesma od vitezova neretvanskih« i »Pjesma kako knez Nikola Vladimirović, Toma Kusturić, Jakov Zmijarević, Cvitan Bilas i Grgur Damić osvojiše kulu od Norina«).¹

Nakon više članaka i rasprava o Neretvi i njezinoj povijesti,² u prvom redu iz pera pok. don R. Jerkovića između 1935. i 1945. te knjiga I. Smoljana (Neretva, Zagreb 1970), T. Macana (Iz povijesti Donjeg poneretavlja, Metković 1972) i K. Jurišića (Katolička crkva na biokovsko-neretvanskom području u doba turske vladavine, Zagreb 1972), Vrčićeva knjiga vrijedan je prinos boljem poznavanju povijesti neretvanske krajine. Uza sve to neretvanska je povijest, važna kao dio hrvatske, osobito pomorske povijesti, nedovoljno obrađena, pa će trebati još mnogo istraživati u župskim arhivima makarske, trebinjske, dubrovačke i splitske biskupije, te arhivima u Dubrovniku, Zadru, Veneciji i drugdje.

¹ Nerazumljivo je zašto je Vrčić pjesme ijekavizirao. Pjesme su napisane ikavicom (usp. Pjesmarica — odabrane Kačićeve i junačke narodne pjesme, Sinj 1965, str. 96). Uz ijekavizaciju u pjesmama ima tiskarskih pogrešaka.

² Opširnu bibliografiju Neretve donosi I. Smoljan, Neretva, Zagreb 1970, 349—375.

Vrčićeve knjige plod je njegova trinaestogodišnjeg rada u Metkoviću i neretvanskim župama (1945—58) i ljubavi prema ovom kraju.³ Dok Smoljanova i Macanova knjiga prikazuju, uglavnom, povijest Neretve kao cjeline, Vrčić čitatelja vodi od mjesta do mjesta opisujući svako zasebno. Njegova je knjiga zapravo prikaz djelovanja Crkve u Neretvi, a vješto je isprepletena s općom poviješću, pa upotpunjuje do sada napisano. Pisac je u njoj prikazao povijest Neretve prema župskoj podjeli. Na taj je način uspio iznijeti mnoge pojedinosti iz prošlosti svakoga neretvanskog mjesta, a i njegovu ulogu u općem razvoju kraja.

Opisujući neretvanske župe abecednim redom Vrčić je radio po shemi:⁴ općeništvo o župi, zaselci i stanovništvo, povijesni i kulturni spomenici, škole, prikaz crkava i poznatijih kapela, popis župnika, duhovna zvanja iz župe, te svećenici i redovnici umrli ili pokopani u župi.

Knjiga je pisana zanimljivo, lagano se čita, a ipak je znanstveno utemeljena. Uza svu svoju vrijednost ima i svojih nedostataka. Da je malo više pažnje posvećeno tome vrijednom djelu, ono je moglo biti mnogo bolje. Zbog slaba zemljopisnog i topografskog poznavanja kraja smještaj pojedinih mjesta ne odgovara stvarnosti. »Na krajnoj zapadnoj točki Splitsko-makarske nadbiskupije nalazi se župa Vidonje. Graniči na istoku s Gracom u Hercegovini, na jugu sa Slivnom Ravnim, na zapadu preko blata⁵ s Bagalovićem i Metkovićem, a na sjeveru s Dobranjima u Bijelom Viru« (218).⁶

Vidonje se ne nalaze na krajnoj zapadnoj točki Splitsko-makarske nadbiskupije, što je vidljivo iz bilo koje zemljopisne karte. Graniči na istoku s Gracom u Hercegovini, na zapadu preko Blata s Bagalovićem i Metkovićem, a na sjeveru s Dobranjima od tromeđe Vidonje-Dobranje-Hercegovina pa do Huma kraj Bijelog Vira. Na jugu graniči s Neumom (Hercegovina), a na jugozapadu sa Slivnom Ravnim.

Nešto slično je i s brežuljkom Nebojša. »Na teritoriju Vidonja nalazi se brežuljak Nebojša. Smjestio se istočno od Goračića, a narod taj predjel danas naziva Žuna« (222). Nebojša se ne nalazi istočno od Goračića,⁷ nego južno. Narod to mjesto nikada, a ni danas, nije nazivao Žuna.⁸ Nebojša se nalazi zapadno od Žune i okruže-

³ Vjeko Vrčić rođen je 1914. u Imotskom. Objavio je knjige: *Odjeci 250-godišnjeg rada imotske župe*, Imotski 1967; *Biokovski župnik*, Imotski 1969; *Svećenici i redovnici imotske krajine*, Imotski 1970; *Vrgorska krajina*, Vrgorac 1972. Objavio je još: O. fra Šimun Milinović, *Sinjska spomenica*, Sinj 1965, 315—327; O. Metod Radić, *zbornik Kačić 4* (Split 1971), 155—160; Tin Ujević *hrvatski pjesnik i Vrgorac*, *zbornik Kačić 5* (Šibenik 1973), 157—164.

⁴ Sličnom shemom služio se i pok. don R. Jerković (usp. T. Macan, *Iz povijesti donjeg Poneretavlja, Metković 1972*, 87). Služenje radovima pok. don R. Jerkovića potvrđuje i sam pisac (245).

⁵ Riječ »blato« u neretvanskom području je na više mjesta topografski pojam — vlastito ime. (Usp. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I*, Izd. Jugosl. Akademija, Zagreb 1880—82, 425. — F. Iveković—I. Broz, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb 1901, 70. — *Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika*, Zagreb—Novi Sad 1967, 207. — *Enciklopedija Leksikografskog zavoda I*, Zagreb 1966, 416. — *Pravopis hrvatskosrpskog jezika*, Zagreb — Novi Sad 1968, br. 12 a, c.).

⁶ O točnosti svih podataka najbolje može govoriti dobar poznavatelj dotičnog mjesta. Vidonjski kraj dobro poznajem, i zato se većina primjedaba i odnosi na njega. Kurzivirani tekst je od autora ovog prikaza.

⁷ M. Dinić, *Zemlje hercega sv. Save*, Glas SAN 182, Beograd 1940, 184—187. Usp. i M. Vego, *Prilog topografiji srednjovjekovne Hercegovine*, GZM NS XII, Sarajevo 1957, 274. — Don R. Jerković, *Gdje je hercegov grad Nebojša i otok Osinj na ušću Neretve*, u *Kalendar »Napredak«*, Sarajevo 1942, 179—181. — Macan, n. dj. 79.

⁸ Žuna je uvala (dijeli se na Tošića, Vidovića, Martinčevu i Matića žunu) okružena: sa sjevera Dolom, istoka Dubovom lastom, jugoistoka Gostiteljdom, jugozapada Dubovim dolom i zapada Bijelom vlakom i Nebojšom.

na je: sa sjevera Bijelom vlakom, sa zapada Smrekovom glavicom i Vrpodolinom, s istoka Dubovim dolom i Lazetinama, a na jugu je brdo Trovor (Hercegovina).

Pišući o vidonjskim zaselcima i komš.lucima Vrčić veli da su »sakriveni jedni od drugih brežuljcima, ispresjecani *docima* i *ogradama obraslim grabovinom, jase-novinom* i *drugim kržljivim drvećem* koje je izdržljivo na ljetnoj žegi« (218). Ograda je veoma malo. Najčešće drveće jest smrekovina (*Juniperus oxicedrus*)⁹ koje ima najviše i gotovo svuda, zatim grabovina (*Carpinus orientalis* i *Ostrya carpinisolia*)¹⁰ i hrast zvan dub (dubovina; *Quercus pubescens* = *Q. lanuginosa*).¹¹ Do početka ovog stoljeća planina Žaba obilovala je dubovima, a u novije vrijeme izumiru. Jasen (*Fraxinus ornus* i *F. excelsior*)¹² veoma je rijedak; nešto više ga ima u Žabi i dosta je mlad. U ovom kraju ima kadulje (*Salvia officinalis*) i nešto smilja (zvan cmilj; *Helichrysum italicum*), koje prema Hercegovini, kao i kadulja, sasvim iščezava.

Za Gomile se ne može reći da su »prosjek kroz koji se ulazi u srce Žabe i njezinih sela«, kao ni da s njih »puca divan pogled na čitavo neretvansko prostranstvo, i gubi se na širini Jadranskog mora« (218). Planina Žaba, koja se ističe nad cijelim ovim krajem, na lijevoj je strani Gomila. Ona se odavde pruža istočno prema Hercegovini. Po njoj je cijeli kraj (Dobranje, Vidonje, Slivno i Gradac u Hercegovini s okolicom) dobio u prošlosti naziv Zažablje.¹³ U Žabi danas ne postoje naselja ali su u starije vrijeme postojala.¹⁴ Naselja su duž podnožja Žabe i nitko nije »sve do nedavna [...] živio u glavnom po brdskoj visoravni brda Žabe [...]« (218). S Gomila se vidi samo manji dio neretvanskog područja, i to od Kule prema Opuzenu. Jadransko more se s Gomila uopće ne vidi. Jedva se vidi, za potpune vedrine, manji dio ušća Neretve.

Ovdje je veoma zgodno spomenuti i to, iako to nije Vrčićeva pogreška, da rijeka Mislina (219) ne postoji. Rijeku koja izvire u Bijelom Viru i protječe Kosom, Mliništem i Mislinom, narod naziva samo Rijeka.¹⁵

O otoku Osinju na ušću Neretve¹⁶ govori se dosta sažeto i jasno. Spomenimo samo to da slika na str. 187 s oznakom »Stara crkvice sv. Ivana na otoku Osinju« nije spomenuta crkvice sv. Ivana. To je slika starohrvatske crkve u Blizni kraj Trogira.¹⁷ Vjerojatno je ova slika stavljena mjesto prave tehničkom pogreškom.¹⁸

⁹ Po tom drveću brdo južno od Goračića dobilo je ime Smrekova glavica. Vjerojatno je na ovom brdu bilo najviše smrekovine.

¹⁰ Jugoistočno, južno i jugozapadno od Goračića cijeli predjel, kao cjelina, naziva se Grabovina.

¹¹ Po ovoj vrsti hrasta, koji se ovdje naziva dub (dubovi, dubovina), nazvani su: Dubovi dol i Dubova lasta.

¹² Jasena je sve donedavno bilo samo u ogradama, i to veoma malo. Sada ga ima i izvan ograda i veoma je mlad, osobito u Žabi.

¹³ Don R. Jerković, Zažablje. Gdje i kuda se prostiralo? Kalendar »Napredak«, Sarajevo 1944, 128—134.

¹⁴ Naselja u Žabi bila su jedino zbog paše. Nešto slično spominje i Vrčić na str. 221.

¹⁵ Spomenuta rijeka dobila je ovo ime u najnovije doba (u borbi za prvenstvo selâ). — Usp. Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika VI, Zagreb 1904—10, 761.

¹⁶ T. Matić, Crstice iz zaboravljene povijesti Osinja, Luč 1/1916—17, 110—111. Jerković, n. dj. Otok Osinj na ušću Neretve. Kaštel i crkva sa samostanom na njemu, Kalendar »Napredak«, Sarajevo 1942, 155—161. — K. Jurišić, Franjevački samostan Osinj na ušću Neretve, u »Iskra« 3 (1970), 8—14; Katolička crkva na biokovsko-neretvanskom području u doba turske vladavine, Zagreb 1972, 82, 126—128, 138, 145, 181, 232, 274.

¹⁷ Usp. zbornik Kačić 6 (Split 1974), slika br. 15.

¹⁸ Kalendar »Napredak«, Sarajevo 1942, 161. — K. Jurišić, Franjevački samostan Osinj, 13; Katolička crkva na biokovsko-neretvanskom području u doba turske vladavine slika br. 20.

Povijest crkve Srca Isusova i Marijina na Mliništu (226—228) Vrčić nije iznio točno i potpuno. Tu je zamijenio mjesta, osobe i vrijeme. U ljetopisima župe jasno se vidi cijeli tijek stvari.¹⁹

Povijest i razvoj školstva u Metkoviću²⁰ Vrčić je sažeto opisao na str. 73—76. Govoreći o školstvu u Metkoviću on ništa ne govori o privatnoj školi trgovačkog i gimnazijskog smjera »Neretvanski napredak«. Učenici su za tu školu sami nabavili sav školski inventar, te sami plaćali profesore. Završni ispiti te škole polagali su se u Mostaru na trgovačkoj školi i gimnaziji. Škola je radila u Verajinoj kući (kraj današnjeg parka) oko četiri (?) god.ne, a prestala je djelovati 1923.²¹

Prikaz vidonjskog školstva je nepotpun, i to osobito o školama u Vidonjima i Mliništu (223). Spomenutom tekstu trebalo bi nadodati: Osnovna škola u Mliništu osnovana je 1961. Obuhvaćala je učenike od V. do VIII. razreda područnih škola: Badžula, Vidonje i djelomično Bijeli Vir. U lipnju 1962. Osnovna škola u Mliništu s područnim odjeljenjima u Badžuli, Vidonjima i Bijelom Viru pripojena je Osnovnoj školi u Metkoviću. Od tada pa do 1. veljače 1972. škola u Vidonjima djeluje kao područna škola Osnovne škole u Metkoviću. U drugom polugodištu šk. god. 1971/72. (u veljači 1972) školski centar preseljen je iz Vidonja u Mlinište. Do toga je došlo na zahtjev roditelja učenika koji su pretežno stanovali u Mliništu i drugim selima uz cestu. Većih negodovanja nije bilo.²²

Vrčić nije zauzeo jedinstven stav u pisanju starih oblika pojedinih prezimena. Takvo neujednačeno pisanje, osobito imena i prezimena pojedinih osoba, može lako čitatelja dovesti do zabune.²³ Svoj postupak Vrčić nigdje ne opravdava. Uz to, usporedivši prezimena kod Vrčića (npr., str. 82—85) i Macana (n. dj., 17—22) vide se znatne razlike.

U obradi župa Vrčić je donio i popis »krsnica«. Ova riječ, koju Vrčić stalno upotrebljava, nije tako česta u većini neretvanskih mjesta. Češća je riječ *služiti*²⁴ (»služimo sv. Ivana« i sl.) i *krsna slava* (»na dan krsne slave«, »na krsnu slavu« i sl.). Bilo bi dobro da je Vrčić kod svetkovine označio i datum svetkovanja.²⁵ Tako bi se izbjegle nejasnoće. Npr., na str. 122 sv. Martin. Nejasno je na kojeg se Martina odnositi, jer sv. Martin pada na 13. travnja, 3. i 11. studenog. Ili sv. Toma (str. 122): 28. siječnja, 3. srpnja i 29. prosinca Slika krsnica u župi sv. Ilije u Metkoviću bila bi potpunija da se pisac nije ograničio »samo na one blagdane koje slave najstarija plemena u ovoj župi, a porijeklom su iz Neretve ili su tu već duže vremena« (85).²⁶ Krsnice nisu označene za župe: Bagalović, Otrić-Struge, Plina, Ploče, Rogotin, Staševića, sv. Nikola u Metkoviću i Vid.

¹⁹ Kronika župe Vidonje (od 28. VII 1964), str. 5 i passim.

²⁰ O školstvu u Metkoviću i njegovoj okolici vidi opširnije u Macan, n. dj., 91—112.

²¹ Do drugih podataka nisam uspio doći. Ove podatke dao mi je učenik te škole N. Gabrić, voditelj Muzeja u franjevačkom samostanu u Sinju.

²² Izneseni podaci na nekim se mjestima ne podudaraju s Vrčićem, ili ga nadopunjuju. Podatke mi je dao direktor Osnovne škole u Metkoviću Drago Tolić dopisom br. 69/75. od 4. ožujka 1975.

²³ Božić-Španjić don Nikola iz Otrića (str. 53, 138, 148. Ovaj oblik prezimena Macan, n. dj., str. 29 piše: Španjić-Božić.); Grupković Puljan fra Josip iz Pline (str. 64, 92—3, 159, 198); Grupković fra Marko iz Pline (str. 32, 64, 158, 159); Grupković Puljan fra Ivan iz Pline (str. 64, 93, 127, 131, 135, 159); Fra Grgur Šiljegović (92, 115, 241); Romić don Šimun (str. 23, 40, 39, 40, 44); Popović don Grgo iz Dobranja (str. 40, 53, 54, 215); Dodig fra Petar iz Rogotina (str. 32, 132, 135, 171, 198); O. Bernardin Carrara (str. 131, 132, 135, 138); Franičević don Spiridon-Ante (str. 136, 188); Gudelj don Martin iz Poljica Im. (str. 54, 136, 138).

²⁴ M. Jurišić, Da se ne zaboravi..., Metković 1973, 1.

²⁵ Datum uz svetkovine označen je jedino na str. 85/6.

²⁶ Jurišić, u n. dj., donosi potpun popis krsnica u župi sv. Ilije u Metkoviću.

Demografsku problematiku Vrčić je nastojao što jednostavnije riješiti. To mu je i uspjelo. Opisujući župe donio je više podataka o njihovoj naseljenosti prema podacima iz šematizama, te zapisima u maticama i pučkoj predaji o seobi pojedinih porodica.

Na kraju knjige Vrčić je dao kratki prikaz jezika, narodne nošnje i narodnog običaja Velikog tjedna (235—237). Ovdje je zacijelo trebalo nešto reći i o trupcima (ili trupinama, kako se kaže u Vidonjima i Bijelom Viru) i lađama jer je to jedna od osobitosti neretvanskog kraja.²⁷ Vrčić je u knjizi donio i prikaz franjevačkog samostana u Zaostrogu, bogatog sp. s. o burnoj povijesti čitave neretvanske doline i veoma značajnog za pastorizaciju ovoga kraja poslije pada ljubuškog samostana 1563 (str. 237—238).

Knjiga Vjeka Vrčića pruža obilje podataka tijekom povijesti sve do najnovijeg doba (političko stanje, gospodarske prilike, kulturni razvoj, migracije stanovništva i dr.). On je zapravo nastojao da nas kroz povijest upozna s pučkim životom u svakom pojedinom neretvanskom mjestu.

Martin Vidović

DUŠAN JELOVINA, STAROHRVATSKE NEKROPOLE NA PODRUČJU IZMEĐU RIJEKE ZRMANJE I CETINE. Split, Čakavski sabor, 1976, 176 str. + 91 tabla (Biblioteka znanstvenih djela, 2).

Prošlo je gotovo pola stoljeća otkako je Lj. Karaman objelodanio svoje poznato djelo »Iz kolijevke hrvatske prošlosti« (1930) i otada se u hrvatskoj arheološkoj znanosti nije pojavilo nijedno djelo sintetskog karaktera o starohrvatskoj arheologiji. I premda se u slučaju knjige Duje Jelovine radi o sintezi koja obuhvaća samo jedan dio kulture starih Hrvata, potrebno je odmah na početku ovog prikaza istaći tu, u svakom slučaju neobičnu i uz to tužnu činjenicu, jer je ona sama po sebi dovoljna da ovu knjigu uvrstimo u važna dostignuća naše nacionalne arheologije.

Knjiga je podijeljena u šest poglavlja. U I. pogl. (»Skica povijesnog zbivanja od VII—XII stoljeća«) autor nas uvodi u slijed povijesnih događaja od dolaska Slavena i Avara u srednju i sjevernu Dalmaciju. Došljaci razaraju Salonu, osvajaju **Delminiji, Aequum, Epidaur i Scardonu. Povlačenjem Avara oko 630. godine Slaveni** preuzimaju vlast u cijeloj Dalmaciji osim u gradovima i na otocima koji ostaju pod vlašću Bizanta. Slijedi tzv. »mračno razdoblje« za koje nedostaju iscrpniji podaci u povijesnim izvorima, a i u arheološkom materijalu. Tek novija istraživanja ranih hrvatskih nekropola (iz VII i VIII st.) u sjev. Dalmaciji (uglavnom oko **Knina** i Kašića kod Zadra) pomogla su da se nešto više sazna o materijalnoj i duhovnoj kulturi tog vremena. Kameni spomenici iz kasnijeg vremena s latinskim natpisima, pored Bašćanske ploče pisane glagoljicom, na kojima se spominju hrvatski knezovi i kraljevi, uvelike su upotpunili sliku političkih i kulturnih prilika u dalmatinskoj Hrvatskoj u razdoblju koje autor obrađuje.

II. poglavlje (»Historijat iskapanja srednjovjekovnih arheoloških nalazišta«) sadrži sažeti pregled arheoloških istraživanja u Dalmaciji od druge polovice prošlog stoljeća. Autor najprije konstatira da se zanimanje za starohrvat-

²⁷ Veoma iscrpne podatke o ovom daje Macan, n. dj., 115—143.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA XXXI—XXXII

1978—1979

Redakcijski odbor:

IVAN KAMPUŠ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
SAVEZ POVIJESNIH DRUŠTAVA HRVATSKE
ZAGREB